

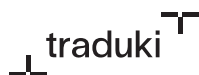

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Această carte a apărut cu sprijinul oferit de TRADUKI, o rețea pentru promovarea literaturii din care fac parte Ministerul Federal pentru Europa, Integritate și Afaceri Externe al Republicii Austria, Ministerul Afacerilor Externe din Republica Federală Germania, Fundația Culturală Elvețiană Pro Helvetia, Cancelaria Federală a Republicii Austria, KulturKontakt Austria, Goethe-Institut, Agenția Slovenă de Carte JAK, Ministerul Culturii din Republica Croația, Resortul pentru Cultură al guvernului Principatului Liechtenstein, Fundația Culturală Liechtenstein, Ministerul Culturii din Republica Albania, Ministerul Culturii și Informației din Republica Serbia, Ministerul Culturii din România și Fundația S. Fischer.

The logo for traduki features the word "traduki" in a lowercase, sans-serif font. To the left of the text is a stylized icon consisting of a horizontal line with a vertical line extending downwards from its left end. To the right of the text is another stylized icon consisting of a horizontal line with a vertical line extending upwards from its right end.

Ismail Kadare
Concert
la sfârșit
de iarnă

Traducere din albaneză de
MARIUS DOBRESCU

HUMANITAS
fiction

Redactor: Ștefania Nalbant
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Veronica Dinu

Tipărit la Artprint

ISMAIL KADARE
KONCERT NË FUND TË STINËS
Copyright © 1989, Librairie Arthème Fayard
All rights reserved

© of the translation:
S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

© HUMANITAS FICTION, 2024, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
KADARE, ISMAIL
Concert la sfârșit de iarnă / Ismail Kadare; trad. din albaneză
de Marius Dobrescu. – București: Humanitas Fiction, 2024
ISBN 978-606-097-367-6
I. Dobrescu, Marius (trad.)
821.18

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

CAPITOLUL ÎNTÂI

Sub fereastră se zărea strada, unde forfota trecătorilor, poate din pricina hainelor cenușii de iarnă, părea și mai sumbră. Un triciclu cu motor se opri la rigolă, vizavi de magazinașul de unde șoferii își cumpărau țigări.

Bătrâna Hasije avu impresia că vehiculul atrăsese privirile oamenilor, așa că șterse geamul aburit ca să vadă mai clar.

Așa și era. Trei-patru trecători se opriseră și cercetau cu atenție ciubărul în care se afla un lămâi. Bătrâna își imaginează cam ce-l întrebă pe șofer oamenii oprți pe trotuar. Unde duci lămâiul ăsta? Unde se vând plante din astea, în ciubăr?

Brusc, avu impresia că printre trecători o zărește pe Ana, ba chiar era gata să bată în geam și s-o strige, când își aminti că Ana murise de mult.

Bătrâna Hasije oftă. În ultima vreme încurca din ce în ce mai des evenimentele, ba chiar și pe cele reale cu cele din vis. Îi încurca pe morți cu viii, dar asta n-o deranja prea tare. Era convinsă că toate bătrânele trec prin asta, altfel nu li s-ar mai spune așa, ba chiar uneori i se părea că tocmai pentru asta sunt ele respectate.

Privi din nou pe fereastră și i se păru că Ana e tot acolo. Frumoasă ca întotdeauna, ședea deoparte și privea cu un zâmbet trist forfota oamenilor în jurul lămâiului. De ce nu stai în mormânt la tine, acolo unde te-au îngropat, își zise Hasije.

Din cealaltă cameră se auzea vocea lui nepotu-său, care își făcea lecțiile. Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul. Tot așa de mânios e? se întrebă ea. În ultimul timp, în loc să se mai liniștească, oamenii erau tot mai mânioși.

Ridică ceașca de cafea de pe farfurioara pe care o pusese cu gura în jos și o cercetă ceva vreme. I se păru că-i întunecată și misterioasă, dar nici asta n-o mai impresiona. N-avea cum să fie altfel ceașca unei bătrâne. Cântă, zeiță, mânia... La naiba! vru să-i strige nepotului și lumii întregi. La naiba cu mâniile tale, că ne-am săturat.

Ne-am săturat, își zise din nou, ne-a ajuns. Își aruncă din nou privirea pe stradă, dar acolo nu se mai afla nici triciclul cu lămâiul, nici oamenii care-l iscodiseră pe șofer. După cum se pare, am avut vedenii, își zise.

Ațiți din nou, dar de data aceasta avu impresia că se află sub pământ. Dar nu în bortele săpate de ape sau în mormintele părăsite, ci printre straturile negre de pământ strâns lipite unele de altele, compacte, fără fisură, unde nu putea pătrunde privirea omului. Alături se odihneau cutremurele leneșe, enigmatice și celelalte întruchipări fără formă și nume, una mai chinuitoare decât alta pentru rațiune.

O trezi un bubuit slab venit de departe, de dincolo de orizont. Apoi un tunet în surdină, ca un geamăt bolnav, ce străbătu cerul de colo până colo.

Apropie-te, apropie-te, ticăloaso, zise, fără a ști cui i se adresează și de ce.

*

Deschizând ușa la care cineva suna cu înverșunare, zâmbetul cu care Silva se pregătise să-și întâmpine primul invitat îi îngheță pe buze. În locul lui era un bărbat care ținea în brațe un vas greu din care se iveau crenguțele unui lămâi.

— Familia Gjergji Dibra? întrebă omul.

— Da, răspuse Silva, nițeluș mirată. Ah, dumneavoastră ați adus lămâiul ăsta la noi?

— Păi dumneavoastră l-ați comandat, nu?

Și, fără prea multă vorbă, bărbatul intră în apartament.

— Unde îl puneți? întrebă cu un soi de grabă. Se vedea că vasul e greu.

— Atenție! zise Silva. Pe aici, vă rog, și deschise ușa uneia dintre camere.

Omul străbătu odaia pășind greoi și ajunse în balcon, unde Silva tocmai deschisese ușa.

— Puneți-l cum puteți, îi zise. O să-l aranjăm noi mai târziu.

Bărbatul lăsa jos ciubărul, se îndreptă de șale și suflă din greu.

În hol suna telefonul și nu avea cine să răspundă. Of, făcu Silva în sine ei, numai lămâiul ăsta ne mai trebuia acum.

— O dată la trei luni trebuie stropit contra paraziților, iar o dată la șase luni trebuie să-i schimbați pământul, începu omul cu un glas monoton. În plus, în caz de ger trebuie să-l acoperiți cu folie de plastic, altfel se usucă imediat.

Silva îl asculta cu mintea în altă parte. Mai avea de pregătit salata, de porționat friptura și de făcut multe alte mărunțișuri, iar invitații puteau să apară dintr-un moment într-altul. În plus, trebuia să se schimbe și să-și refacă machiajul.

Făcu un semn de nerăbdare, pe care celălalt îl înțelese, căci i se adresă:

— Scuze, poate am venit într-un moment nepotrivit.

— Nu-i nimic, zise ea. Nu-i nimic.

Și i se făcu brusc rușine. Omul urcase trei etaje cu lămâiul în brațe, iar ea era nepoliticoasă.

— Pofțiți să luați ceva, îl invită, cuprinsă brusc de un sentiment de vinovăție.

— Nu, mulțumesc.

— Vă rog, făcu ea, nu mă refuzați, azi e ziua fiicei mele.

Când ușa se închise în urma necunoscutului, Silva se întoarse la masa aranjată, vru să îndrepte câte ceva, apoi renunță, privind doar farfuriile și paharele care sclipeau rece. Soneria o aduse cu picioarele pe pământ, dar de data asta recunoscu mâna fiicei ei.

— Nu te supăra, Brikena, poți să faci tu salata și să tai friptura cât timp fac eu un duș și mă schimb? Mi se pare că miros a mâncare.

— Sigur, mamă.

În vreme ce se dezbrăca în baie, avu impresia că se îngărășase puțin pe coapse și rămase o vreme așa în fața oglinzii ca și când ar fi uitat de ce se afla colo. Apoi, de pe hol se auzi țărâitul telefonului și Silva, ca și când s-ar fi trezit din somn, luă para dușului.

Se spală iute-iute, agitată că invitații aveau să sosească dintr-o clipă într-alta.

În dormitor rămase o bucată de vreme în cumpănă, neștiind ce rochie să-și pună. Apoi simți că o ia frigul și, fără să mai stea pe gânduri, îmbrăcă la iuțea rochia violet, cea care-i plăcea cel mai mult lui Gjergji. Rochia îi stătea la fel de bine, ceea ce o convinse că bănuiala că se îngărășase exagerat fusese gratuită. Eu nu înțeleg de ce te frământă atât pentru silueta ta, îi tot repeta Gjergji. La anii tăi femeile sunt în floarea vârstei. (Silva știa că el folosește cu mare delicatețe expresia „floarea vârstei“ în locul lui „maturitate“, lucru pentru care îi era recunoscătoare.) Poate că eu am gusturi depășite, dar nu pot înțelege cum o femeie în floarea vârstei poate să arate ca o adolescentă.

Silva zâmbi singură în fața oglinzii. Simți cum rochia pe care și-o pusese îi împărțise brusc ziua în două. Așa se întâmpla mereu în situații ca aceasta, la aniversări sau la alte sărbători, când se părea că agitația pregătirilor nu se va sfârși niciodată. Și totuși venea un moment când ziua banală, plină de griji, se rupea neașteptat de ziua festivă. Încheindu-și nasturii la gât, Silva simțea că momentul acela se ivise.

Cu pieptănul în mână, nu stătu prea mult pe gânduri cum să-și aranjeze părul. Se pieptănă așa cum îi plăcea lui Gjergji, deși el era departe. Însă tocmai pentru asta preferă să se pieptene așa.

— Ce frumoasă te-ai făcut, mamă! îi spuse Brikena când ieși din baie.

Silva îi zâmbi, aruncă o privire spre masa pusă, care acum îi părea un pic străină și, fără a ști nici ea de ce, se învârti o bucată de vreme prin apartament. Îi plăcea ca în clipele de dinaintea sosirii oaspeților să se așeze undeva, pe un scaun, și să aștepte.

Ziua fusese într-adevăr obositoare, pentru că, spre deosebire de alte dăți, îi lipsise ajutorul lui Gjergji. Ce bine că am făcut duș, își zise. Lumina zilei de octombrie cădea prelung pe corpurile de bibliotecă, unde micile statuete dintre cărți, amintire a vremurilor când făcuse cercetare arheologică, aduceau, la această oră de dinaintea amurgului, cu un șir de umbre apărute dintr-odată ca pentru a prevesti ceva. Dar era de ajuns un zgomot, o mișcare a cuiva pentru ca ele să-și piardă imediat acel aer misterios, pentru a se întoarce la banalitatea de dinainte.

Deșirată și slabă pentru cei treisprezece ani ai ei, în ușa camerei apăru Brikena.

— Mamă, totul e pregătit. Să nu-ți mai faci griji.

— Mulțumesc, Brikena. Stai și tu jos.

Fata se așeză lângă ea.

— Unde ar putea fi tata acum? zise.

Silva ridică din umeri.

— Deasupra vreunui deșert sau pe vreun aeroport, așteptând celălalt avion.

Fata încercă să mai întrebe ceva, dar chipul Silvei, care-și lăsase capul pe spătarul canapelei, era cel al unui om care a avut o zi extenuantă și cere o fărâmă de răgaz.

Încetșor, fata se apropie de bibliotecă, luă de acolo unul dintre albumele cu poze ale familiei și, după ce se așeză din nou pe canapea, începu să-l frunzărească.

Silva auzea foșnetul paginilor și, deși se străduia să nu se gândească la nimic, se întrebă, împotriva voinței ei, la ce fotografie se uita acum fata. Ani întregi, luni, mai ales de vară, se perindau prin memoria Silvei într-un montaj învălmășit. În familia lor iubiseră mereu fotografiile și ei îi plăcea, în după amiezile liniștite, să se așeze, la fel ca Brikena acum, pe canapea și să răsfoiască vreunul dintre albume.

Foșnetul paginilor încetase, iar Silva își închipui cum fata se oprise la una dintre poze.

— La care poză te uiți? o întrebă fără să deschidă ochii.

— La cea a mătușii Ana.

De parcă ar fi știut... Aproape că fusese sigură când întrebuse. Silva tresări. Durerea pe care o simțea chiar și acum, la unsprezece ani de la moartea surorii ei, Ana, ori de câte ori o pomenea cineva, o fulgera chinuitor.

În cele din urmă se auzi iar foșnetul paginilor albumului, iar Silva, fără a înțelege nici ea dacă voise sau nu să se elibereze de sentimentul acela în care fata o aruncase involuntar, răsuflă adânc.

Se auzi soneria și, de data aceasta, erau într-adevăr oaspeții. Mama Silvei și fratele ei, cu soția. Zgârcită la vorbă fusese mereu, dar, după moartea Anei, maică-sa devenise și mai tăcută. La o cină sau aniversare putea să stea ore întregi fără să scoată un cuvânt, dar și fără să sâcăie pe nimeni cu tristețea ei. Neobișnuit la alții, doliul ei avea ceva cenușiu, ce părea mai suportabil, dar care în realitate era foarte profund, căci se întindea uniform peste toate zilele sale. Uneori, văzând-o așa, Silva își spunea că doar o tristețe ca aceasta i se potrivea Anei.

Bătrâna o sărută pe Brikena, îi dădu un pachetel, apoi se salută cu Silva și, fără a spune o vorbă, merse și se așeză pe scaunul pe care stătea de obicei.

— Afară s-a făcut tare frig, spuse cumnata.

— Chiar? făcu Silva și se ridică să mai bage un lemn în sobă.

Urmă un moment de liniște în care Silva, privind pe furis profilul regulat al fratelui, avu impresia că vede pe figura lui o undă de tristețe. Simțind că bărbatul îi observase privirea, se uită în altă parte, dar mai apoi, văzându-i aceeași urmă de neliniște pe față, Silva se întrebă de ce, în cercul lor de apropiați, nu fusese mereu la fel de atentă cu fratele ei cum era în seara aceea. Arian absolvise Academia Militară, era ofițer tanchist, și totuși oamenii, aproape fără excepție, continuau să se mire când aflau că Silva are un frate. Asta se întâmpla mai ales cu câțiva ani în urmă, atunci când Ana trăia și când părea că ele două, „surorile Krasniqi“, cum le spunea lumea, acaparau întreaga atenție a celor din jur, uitându-se că aveau și un frate. Și, într-adevăr, atunci când întâmplător venea vorba despre el, oamenii căscau ochii mari: Voi chiar aveți un frate? Adică vă este

frate adevărat, din aceeași mamă? Chiar din aceeași mamă, răspundeau ele râzând, căci discuția asta le părea teribil de comică.

Chiar și acum, când Ana nu mai era, multă lume continua să-și amintească de amândouă, la fel ca în memorabilii ani '60, când ele, surorile Krasniqi, chiar dacă Ana era căsătorită, iar Silva nu, apăreau peste tot împreună. În vreme ce de fratele lor nu-și amintea nimeni.

— Când a plecat Gjergji? întrebă el ca pentru a se eschiva de privirea ei iscoditoare.

— Acum patru zile.

— Ce rău a picat! zise soția lui.

— Ce să-i faci? făcu Silva. Știa că toți invitații, cu excepția maică-sii, gândeau la fel.

Soneria zbârnâi din nou. Erau cele două profesoare ale Brikenei, cu copiii lor și cu pachetele cu daruri în brațe. În vreme ce se dezbrăcau de paltoane și puneau aceeași întrebare despre Gjergji, repetând of, ce rău a picat, sună din nou soneria, de data asta ceva mai timid.

La ușă, cu obrații roșii de ger, delicată, semănând cu Ana, Veriana tocmai își scotea scurta.

Silva își îmbrățișă unica nepoată.

— Tanti Silva, să-l iertați pe tata, n-a putut să vină, zise fata.

Silva o luă de mână și o trase în sufragerie.

— Bună seara! îi salută Veriana pe cei prezenți.

Privirile tuturor o cercetară cu o curiozitate amestecată cu duioșie.

— Cum mai seamănă cu biata Ana! zise una dintre femei.

Veriana se duse direct la bunică-sa, care-i făcuse loc lângă ea, și începu să-i mângâie părul cu blândețe.

— Besnik are o treabă urgentă și n-a putut veni, răspunse Silva întrebării mute a celorlalți.

Cineva șopti „Ce păcat“, sau poate că așa i se păru Silvei, pentru că la asta se gândise și ea.

În realitate, îi părea foarte rău. Din cauza lui Besnik nu-l invitasese pe Skënder Bermema. Silva avusese grijă întotdeauna ca cei doi să nu se afle niciodată împreună în casa ei, deși ținea

la amândoi. Firește că Besnik Struga, ca soț al surorii ei, îi era mai apropiat, dar Skënder Bermema îi amintea de tinerețea ei, de anii în care umblau ca năuci, înainte de despărțirea surorii sale de primul soț, când Ana, înainte să se cunoască și să se mărite cu Besnik Struga, avusese o relație cu Skënder Bermema, relație rămasă pentru toți, inclusiv pentru Silva, o mare enigmă.

Ce după-amiază potrivită pentru a depăna amintiri, își spusese Silva în urmă cu o oră. În asemenea după-amiezi de toamnă, mai ales înaintea unor aniversări sau petreceri, îi venea să lase totul baltă și, așezată în fața ferestrei, înainte ca înserarea să cadă precum o cortină la teatru, să-și amintească de toate: despărțirea zgomotoasă a Anei de Frederik, nesfârșitele întrebări ale oamenilor despre motivele rupturii, atitudinea de-a dreptul misterioasă a lui Skënder Bermema, amestecat sută la sută în această întâmplare, inclusiv în proces, care, conform unui cunoscut, fusese cât pe ce să se transforme într-o tribună literară, căci, zile la rând, la cererea lui Frederik, cerere care-l discreditase mai mult ca orice, judecătorul se ocupase cu analiza câtorva pagini din cartea lui Skënder Bermema, care, după părerea lui Frederik, îi fuseseră dedicate Anei. Apoi, întorsătura pe care o luaseră lucrurile, când s-a aflat că motivul divorțului nu fusese relația Anei cu Skënder Bermema, ce provocase nemulțumiri și în familia acestuia, ci cunoștința ei cu Besnik Struga și decizia lor secretă de a se căsători. Nu e clar dacă asta i-a ușurat oarecum suferința lui Frederik, a cărui gelozie fusese îndreptată în ultimii ani împotriva scriitorului, pe care-l considera vinovatul principal pentru înstrăinarea soției sau, din contră, apariția în peisaj a altuia a sporit suferința soțului înșelat. Silva nu dorise să analizeze mai profund ceva ce i se păruse mereu că trebuie să rămână în ceață. În afară de divorțul Anei, ceea ce o deranjase enorm în povestea aceasta era răcirea relațiilor dintre Besnik și Skënder Bermema. Și asta nu doar pentru că ținea la ei și îi aprecia pe amândoi, ci și pentru că, după moartea surorii sale, cei doi erau oamenii care o legau cel mai mult de amintirea celeilalte. Iar răcirea se petrecuse, culmea, tocmai când nu se așteptase nimeni, după moartea Anei.

Ăsta să fi fost motivul? I s-ar fi părut normal să fi fost așa, după cum i s-ar fi părut la fel de normal ca răcirea să fie urmarea despărțirii lui Besnik de logodnica lui, care era nepoata soției lui Skënder Bermema. Numai că ambele ipoteze cădeau, pentru că ei continuaseră să fie amici și după despărțirea lui Besnik de logodnică, dar și după scandalul cu Ana de mai târziu.

Și totuși, deși era clar că nici una, nici cealaltă variantă nu fusese motivul răcirii dintre ei, Silva credea că ar fi fost inutil să caute un al treilea motiv, pe lângă acestea două. Își frământase destul mintea cu ele până să ajungă la concluzia că atât sora ei, cât și fosta logodnică a lui Besnik, dacă nu putea fiecare din ele să fie un motiv în sine, împreună ar fi reușit. Pentru că luate împreună ar fi fost deja prea mult. Soția lui Skënder Bermema ar fi putut trece peste zvonurile despre relația soțului ei cu Ana, așa cum ar fi putut trece mai târziu și peste prietenia lui cu fostul logodnic al nepoată-sii, după despărțire. Numai că, atunci când cele două situații au apărut împreună, când Besnik Struga, după ce s-a despărțit de nepoata ei și s-a căsătorit tocmai cu femeia al cărui nume era legat de mult cu cel al soțului ei, soției lui Skënder Bermema i s-a părut că toată încurcătura e mai mult decât insuportabilă. Iar asta contribuise, după cum se părea, la ruptura definitivă.

Brusc, Silva și-a amintit că-și lăsase musafirii singuri și a dat fuga spre sufragerie, dar, apropiindu-se de ușă, a băgat de seamă că acolo discuțiile erau în toi și că nimeni nu-i observase lipsa. Pășind ușor, se apropie de ușă de sticlă a balconului, în spatele căreia noaptea se instala cu repeziciune. Vasul cu lămâiul, pe care necunoscutul acela i-l adusese din cine știe ce pepinieră, era tot acolo, în prima lui seară petrecută pe un balcon străin. Țârâitul soneriei o smulse definitiv din meditație. Erau surorile lui Gjergji, „gașca“, cum le spunea ea celor patru femei, trei dintre ele măritate, cea de-a patra studentă la medicină.

Holul s-a umplut de voci, de agitație și de zumzetul copiilor, toți cu brațele pline de pachete.

— Uf, ce vreme scârboasă! spuse una dintre surori. Ce rău îmi pare că nu e și Gjergji! Nu putea s-o amâne?